

In memoriam

Harry William Mürk

(8. VI 1954 – 24. II 2009)

Meie töötoa kõige ilusama postkaardi saatis Harry ühe suvise Tartus käimise järel ja see kuulub meie kallisasjade – kasutan meelega lastekeelset sõna – hulka koos mitmelt poolt maailmast kaasärännanud mälestusesemetega. Just see habras kaunis kaart iseloomustab eriti tabavalt Harryt.

Mõne inimesega ei tutvuta, ta lihtsalt on su sõber ja mõttekaaslane, tal on sama teekond. Aga kindlasti ammu enne seda, kui Harry kirjandusmuuseumi jõudis, levisid kuuldu- sed suurepärase laulu- ja tantsuoskuse ning hea eesti keelega patsiga poisist. See kõlas kunstnikuhinge järele ja üsna tavatult väliseestlase kohta. Mõned olid teda kohanud Hantõ-Mansiiski reisil, mõned konverentsidel. Tema soome-ugri keelte oskus oligi tavatult lai, huvi keelesugulaste vaimupärandi ja olukorra vastu sügav ja isiklik. Keeleline õiglusetus vihastas teda. Filoloogi ja keeleteadlasena – oli ta ju õppinud keeleteadust Helsingi ja Toronto ülikoolis ja 1991. aastal Indiana ülikoolis väidelnud doktoriks eesti keele morfoloogia alal – mõistis ta keelelise segregatsiooni olemust ja ohtusid. Teadlase ja õpetajateekonda märgivad 1997. aastal Indiana ülikooli Uurali ja Altai keelte väljannete sarjas avaldatud eesti keele käsiraamat, Toronto Ülikooli eesti keele ja kirjanduse professori ja õpetaja amet. Imetlusväärset suutis Harry oma armastuse ja huvi Eesti vastu anda edasi õpilastele ja neile, kes puutusid temaga kokku.

Harry oli oma olemuselt kõige-kõige-kõige. Kiire ja heatujuline, terane, jagas ta oma suvevisiidid Eestisse muusika ja teatri, Eestimaa pühapaikade, Hiiumaa ja erinevate linnade vahel. Selle kõrval ta tõlkis ja toimetas, mida ta tegi ju ka Kanadas põhitöö kõrvalt. Haaranud kaasa toimetamist ja tõlkimist vajavad tekstid, kadus ta kuhugi Eestimaale. Ühe regilauludest kõneleva artikli kohta teatas ta paari päeva pärast: “Istusin tamme alla ega lahkunud sealt enne, kui olin kogu artikli uuesti eesti keelest inglise keelde tõlkinud – usu, sai parem.” Ja selles polnud põhjust kahelda.

Harry saabus harilikult sama ootamatult nagu eestimaine lumi ning oli sama enesestmõistetav nagu toa igapäevased elanikud, nagu ta polekski vahepeal olnud mujal. Ta tõi endaga Kanada, India ja kogu maailma, kus ta käinud oli. See oli erinev ja sarnane. Kasvanud teisel pool vett küsis ta kord, kust tuleb ülbuse pidada filoloogiat tühisuseks, milles iga keelekõneleja on enda arvates ekspert, seega ei ole seal midagi uurida ega õppida. Rahvapärane käibetõde, aga ohtlik võimu käes. Eesti toonased teaduskorraldajad olid veendunud, et filoloogile piisab pliiatsist ja paberist, ühte raamatut on ehk ka vaja, aga mida nad enda arvates arvutitega teevad? Filoloogina ei ole kerge elada kusagil – üldistasime.

Arvatavasti avanevad arutlused ja vestlused ajapikku uutest külgedest, nagu ka Harry töö eesti kultuuri vahendamisel. Ilukirjanduse, eepose *Kalevipoeg*, rahvalaulude ja Veljo Tormise koorilaulude tõlked pidid tipnema tema enda koostatud ja tõlgitud monumentaalse tekstiantoloogiaga *Taevased kosilased*. Raamatu teljeks olid kavandatud eesti vanad laulud – see pidi olema kese ja teejuht müütilisse maailma. Esimese osa oma suurest raamatust jõudis ta valmis. Lauljana suutis ta laulutekste tõlkida lauldavatena, keelenõtkus ja ülilai keeleulatus kandis kujundkõne ja vanasõnu käsitlevate uurimuste juures. Kui meie koostöö algas ajakirja *Folklore: Electronic Journal of Folklore* ja kogumike juures, siis hiljem jätkus see Mythologia Uralica sarja Eesti mütoloogia köitega. Ja seal lõigati lõimed läbi.

Meil oli rõõm ja au Sinuga koos olla.

Mare Kõiva

In Memoriam

Harry William Mürk (8 June 1954 – 24 February 2009)

Editors' eulogy for Harry William Mürk, Canadian-born linguist, mediator of Estonian and other Finno-Ugric languages and cultures, translator and editor, who always treasured Estonian culture and the Finno-Ugric identity.

Eesti-Leedu ühisseminar “Traditsioonid ja innovatsioonid tänapäeva ühiskonnas II”

2008. aasta septembrikuu viimastel päevadel võõrustas Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakond kolleege Leedu Kirjanduse ja Folkloori Instituudist. Kaks aastat varem oktoobrikuus oli folkloristika osakonna esindus väisanud Vilniuses asuvat instituuti, kus tutvuti Leedu kolleegide tegemistega ja peeti üheskoos esimene seminar sarjast “Traditions and Innovations in Contemporary Society”.

29. septembril toimus Tartus Eesti Kirjandusmuuseumis Eesti ja Leedu folkloristide teine ühisseminar “Traditions and Innovations in Contemporary Society II”. Esimesel seminaril oli põhirõhk lasunud Eesti folkloristide ettekannetel, seekord oli vastupidi: kümnest ettekandest tervelt seitse pidasid Leedu rahvaluuleteadlased, kes tutvustasid oma maa folkloristika olukorda ja instituudi projekte. Eesti folkloristid keskendusid viimaste aastate uuematele suundadele eeskätt folkloori lühivormide uurimises ning kirjeldasid meie arhiivimaterjalide digiteerimise seisukorda ja selle tähtsust nüüdisfolkloristikas.

Avaettekande “The Tradition of Lithuanian Verbal Charms” pidas instituudi rahvajuttude osakonna juhataja Daiva Vaitkevičienė, kes kõneles leedu traditsioonilistest loitsudest ning andis ülevaate leedu loitsude tähtsamatest iseärasustest, lähtudes leedu sõnamaagia laiemast žanrikontekstist.

Teisena sai sõna instituudi rahvajuttude osakonna doktorant Dalia Zaikauskienė, kes (oma ettekandes “Development Tendencies of Lithuanian Proverbs and Proverbial Sayings”) vaatles leedu vanasõnu, peatudes ka seni eesti folkloristide poolt vähe käsitletud uurimistemaatilal – uuemaaegsetel antivanasõnadel (mille kohta on meil kasutusel ka mõiste *vanasõnaparoodiad*) ja nende lokaalsetel iseärasustel.

Esimese sessiooni lõpetasid kirjandusmuuseumi folkloristikaosakonna lühivormiuurijad Arvo Krikmann ettekandega “Некоторые вопросы географического распространения прибалтийско-финских пословиц” ja Anneli Baran teemal “On the Phraseology in the Language Use of Estonian Youth”.

Esimene neist tegi põgusa tagasivaate 1960. aastail soome folkloristi Matti Kuusi eestvedamisel käivitunud suure läänemeresoome rahvaste ühiste vanasõnade publitseerimis- ja uurimisprojektile “Proverbia septentrionalia” (PS, esimene väljaanne ilmus 1985. aastal). PS järgmiste köidete väljaandmine on viibinud, kuid praegu sisaldab käsikiri kõiki vajalikke (soome, karjala, eesti, vadja, vepsa, liivi, vene ja balti (peamiselt läti), saksa ja skandinaavia (peamiselt rootsi) paralleele ja on tehnilise toimetamise järgus. Võrreldes 1985. aastal ilmunud PS esimese köitega on teisenenud ka korpuse kvantitatiivsed ja statistilised näitajad. Esineja tutvustas põhjalikumalt ka läänemeresoome ühisvanasõnade geograafilise leviku aspekte.

Anneli Barani ettekande alusmaterjal põhines 2007. aasta kevadel Eesti koolinoorte hulgas läbi viidud mahukal kogumisaktsioonil. Küsitlusele laekunud vanasõnaparoodiate, uuemate fraseoloogia kildude-paroolide ehk vaimukate ütluste (päritolukohaks enamasti reklaamid, filmid, telesaated), slängi jmt põhjal analüüsis esineja lähemalt ainese arenguid, muutusi ja tendentse.

Seminari teisel istungil sai esimesena sõna Povilas Krikščiūnas (“К вопросу о традиционности и новизне некоторых фольклорных явлений (на примере писем по цепи / “писем счастья”), kes rääkis kettkirjadest, vaadeldes traditsiooniliseks peetud ja nüüdisfolkloori erinevusi. Mõtiskluses kerkis nt küsimus, kuidas paigutada traditsioonilised tekstid ja tänapäevased elektroonilisel teel mitmesugustes variatsioonides esinevad kettkirjad ühtsesse žanrisüsteemi.

Dovilė Kulakauskienė (“Детские рисунки как часть детского фольклора”) vaatles rikkaliku näitematerjali toel laste joonistusi kui lastefolkloori osa, tuues välja aspektid, motiivistikud ja stereotüübid, mida on saab folkloristlike meetoditega. Visuaalne materjal sobib analüüsimiseks samamoodi nagu verbaalne informatsioon ning aitab jälgida lapse mõttemaailma skeeme, mida on mõjutanud ealised iseärasused, kultuurilis-sotsiaalsed lähtepunktid, pereväärtused, sõprussuhted või massi- ja meediakultuuri ilmingud.

Aušra Žickienė (“Песни зимнего периода как отражение тенденций развития всей мелодики литовских народных песен”) esitles kõigepealt äsjailmunud talviste tähtpäevalaulude (sh jõulusanditamise seotud ja jõululaulude) akadeemilist kommenteeritud väljaannet sarjast “Leedu rahvalaulud”. Viie-aastase koostamistöe tulemus sisaldab kogu 200 aasta vältel kogutud talviste kalendrilaulude esinduse selle eripärasuses. Väljaandes on kaks, filoloogilisest ja musikoloogilisest vaatenurgast kirjutatud artiklit, mis annavad ülevaate žanri üldisest iseloomust, laulude vanadest ja uutest arengutest.

Bronė Stundžienė ettekandes “Current Folkloric Fieldwork in Lithuania: Individual Experiences” olid tähelepanu all viimaste aegade folkloristlikud välitööd Leedus, täpselt Samogitia ja Dzūkija regioonis. Kõik välitööd on suurendanud kohalikku folklooriarhiivi ja osutanud folkloori tänapäevasele olukorrale. Traditsioonilist folkloori võib veel praegugi leida, kuid hiljutised välitööd tõestavad, et uudne kultuurikontekst mõjutab tugevasti ka folkloori ning tarvis on täiesti uut kaasaegset välitööteooriat ja kogumismetodoloogiat.

Rūta Žarskienė “Collections of the Lithuanian Folklore Archives and their Digitization” tegi põgusa sissevaate 1990. aastate teisel poolel hoogustunud Leedu folklooriarhiivide elektroonilistesse säilitamisviisidesse. Ta demonstreeris digiteerimisprojektide tehnilist teostust ja kasutatud programme (nt 1998. aastal rajati esimene helisalvestiste digitaalne andmebaas).

Päeva lõpetas Mare Kõiva, Liisa Vesiku ja Piret Voolaiu ühisettekanne “Dialogue between Digitization and Contemporary Folkloristic Research”, mis keskendus eesti folklooriandmebaaside rajamisele. Ettekande eesmärk oli anda ülevaade eri eesmärkidel eri kasutajaskonnale rajatud folklooriandmebaaside problemaatikast, mis on seotud arhiveerimisega, materjali salvestamisega ja andmebaaside konverteeritavuse ning kasutajasõbraliku lõpptulemuse saavutamise saavutamise. Et folklooriarhiivid on võimalised reageerima uutele sotsiokultuurilistele protsessidele ja väljakutsetele, kinnitavad mitmed viimastel aegadel folkloristikaosakonnas rajatud žanritüpoloogilised kui ka temaatilis-kulturooloogilised folklooriandmebaasid.

Seminar näitas selgelt Leedu folkloristikas toimunud põlvkonnavahetust ning osutas põnevatele ja tänapäevastele uurimisteemadele.

Tõnno Jonuksi asjatundlikul juhtimisel toimus seminarijärgsel päeval ekskursioon Lääne-Virumaale, kus Leedu kolleegidel oli võimalus külastada Emumäe vaa-

tetorni, Väike-Maarja ja Viru-Nigula kirikuid, peatuda Tõrma hiiemäel, Kunda külas ja hiiemäel, Samma Tammealuse hiies, uudistada Toolse ordulinnust ja Pada linnamäge, imetleda Põhja-Eesti paeselt kaldapealselt merd ja Valaste juga, ning lõpuks tagasiteel Tartusse sõita läbi Peipsi-veersete vanausuliste külade Kolkja ja Kasepää.

Leedu sõbrad lahkusid Tartust 1. oktoobril pärast ringkäiku folkloristika osakonnas ja rahvaluulearhiivi hoidlates ning külaskäiku Tartu Ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule õppetooli. Huvasti jättes lepiti kokku, et kahe Balti riigi praegused soojadest sõprussuhetest võiks sugeneda koostöö mitmes vallas. Üks on kindel – üksteise tegemistel on igati kasulik silm peal hoida ning miks mitte pidada järgmine ühisseminar koos Läti Folkloori Arhiivi kolleegidega Riias.

Leedu-Eesti ühisseminari korraldas Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakond, ürituse koduleht asub aadressil <http://www.folklore.ee/rl/fo/konve/2008/eelt/>.

Piret Voolaid

Medica 2008: lood haigustest ja nende ravist

Viies rahvameditsiinialane seminar Medica toimus 21. oktoobril Ülenurmel Eesti Põllumajandusmuuseumis. Rohke osavõtt nii ettekandjate kui ka kuulajate osas tõendas, et lood haigustest ja nende ravist pakuvad inimestele tõsist huvi. See näitab ilmekalt, et tänapäeva ühiskonnal on õnnestunud vahendada inimestele müüti tervisest kui normaalsest seisundist ning haigustest kui normaalse olukorra ohustajatest. Nõnda on tervise hoidmisest, tervislikust eluviisist ja haiguste vastu võitlemisest saanud suhtluses üks olulisimaid teemasid. Lugusid haigustest ja nende ravist kuuleme raadiost hommikuses kohvilauas, loeme ajalehtedest ja ajakirjadest ning kohatame televisioonis ja internetis. Lood haigustest ja nende ravist on argielu lahutamatud kaaslased.

Et tegemist oli kultuuriuurijate korraldatud seminariga, tehti konkreetsetest haigustest juttu vähe. Eelkõige keskenduti haiguste representatsioonidele ja nende tähendusele erinevates kontekstides. Konverentsi avas Mare Kõiva, kes tutvustas kliinik.ee diabeetikute kogukonda ja funktsioone. Kultuuriloolane Eve Annuk rääkis tuberkuloosi surnud noore naisluuletaja, Ilmi Kolla kirjadest ja seal leiduvatest haiguse erinevatest tõlgendustest. Piret Paali ettekanne käsitles vähikontseptsiooni sotsiaalkultuurilist tähendust soome vähihaigete poolt kirja pandud haiguse lugudes. Nii ülalmainitud kui ka järgnenud ettekannete põhjal võib teha järelduse, et konkreetsest haigusest ja selle määratlemisest märksa olulisem on inimesele seisund, mida tõlgendatakse ebaharilikuna ja mis põhjustab kannatusi. Nimetatud kannatused ei ole ainult füüsilised, vaid mõjutavad ka inimeste hingeseisundit ja üldist elukvaliteeti. Selle tõttu on väga oluline leida väljund oma tunnete kirjeldamiseks.

Haiguse määratlemine ja selle kultuuriomane tõlgendamine sõltub ajast, olukor-
rast ja ühiskonnast. Kirjandusmuuseumi vanemteadur Kristi Salve kirjeldas oma
ettekandes, et vepslaste igapäevaelus on esmasteks haigusnähtusteks kumin peas ja
valu jäsemetes. Kuigi vepslasi on nimetatud metsarahvaks, otsivad nad abi eelkõige
koduapteegi tablettisegadusest ja toataimedest. Tervendavalt mõjub ka käik kohali-
ku velskri juurde. Airi Pekkola Helsingi ülikoolist tõi välja, et varem on rahvamedit-
siinis nii Eestis kui Soomes hambahaigusteks peetud vaid valu, põletikulisi reakt-
sioone ja mädakoldeid. Seetõttu on ka haiguste ravimisel kasutatud eelkõige neid
vahendeid, mis aitavad leevendada valu ja ravida põletikku. Ka Kristel Kivari otsis
ettekandes maa-alustest selgitusi küsimustele, mis on seotud teatud ajale, kohale ja
traditsioonile iseloomulike haigusnähtuste ja nende päritolu määratlemisega. Miks
tänapäeval ei mõju maapind inimestele otseselt haigust tekitavalt? Kas puudub kog-
emus või vajalik tähelepanuosutus? Kui arhiveeritud haigusteateid kasutades on
keerukas taastada haiguse määratlemisega seotud aspekte ja vastava seisundi sot-
siaalkultuurilist tähendust, siis Liina Paalese kurtust ja kõrvahaigusi käsitlev ette-
kanne näitas ilmekalt, et kurtide silmis tähendab kurtus sootuks muud kui kuuljate
meelest ning haigusena ehk ebanormaalse seisundina tõlgendavad kurtust eelkõige
mitte-kurdid.

Töö arhiivimaterjalidega ja tänapäevaste uurimisküsimuste esitamine paneb uuri-
ja sageli keerulisse olukorda. Ameerika juurtega folkloristi Frogi loitsude kasutamist
ja ravirituaali narratiivsust käsitlev ettekanne tõi esile, et varasem selektiivne ja
konteksti eirav kogumisviis raskendab olemasolevate materjalide tõlgendamist ja
mõistmist. Eesti etnootaani Raivo Kalle materjalid, mis pärinevad Eesti Rahva-
luule Arhiivi kogudest, on samuti sageli nimetud, värvitud ja lõhnatud, ning selleks, et
tuvastada, millise taimega on tegemist, tuleb uurijal kasutada ohtrasti kujutlusvõi-
met.

Nagu juba mainitud, on haigus mitte ainult füüsiline vaegus vaid ka meelesei-
sund. Ellen Pärna rahvusvahelise kartuliaasta auks peetud ettekanne tervislikust
kartulist oli väga sisukas ja kummutas mitmeid kartuliga seotud müüte. On üsna
usutav, et kui inimene sööb aastas 100–120 kilogrammi kartulit, siis on tal nii kõht
täis kui ka tuju hea, ning haigused püsivad võimalikult kaugel.

Renata Sõukandi ettekanne tutvustas, kuidas on rahvameditsiinis tuntud ravim-
taimi hakatud üha enam kasutama teena. Tassike teed ja usk ravimtaime tervista-
vasse mõjusse tagavad meelerahu ja hea tunde. Mikk Sarv pakkus kõigile osavõtjate-
le võimaluse turgutada oma keha, hinge ja vaimu. Šamaanitrummi kumina saatel
võisid kõik osalejad rännata meeltes korraks oma lemmikpuu juurde ja seal viivu
jooksul energiat koguda. Tammed, kased, kuused, männid ja teised armastatud puud
tulid mõttes seminarisaali, ja seminarist osavõtjad lipsasid teistele märkamatu-
saalist välja. Parem hakkas.

Ettekannete viimases blokis käsitleti meditsiiniajaloo erinevaid faase Eestis.
Kaarina Rein esitles Rootsi päritolu teadlase Johannes Raicuse (ca 1580?–1631) uurin-
guid Tartu ümbruse pinnasest ja sealt levivatest haigustest ning kohalike vete kasu-
likkusest erinevate haiguste ravis. Viimase ametliku ettekande pidas kohtuarst Jaan
Käsmel, kes käsitles üht huvitavat ajajärku Eesti arstiteaduses. Eesti Vabariigi ise-
seisvumise järel tekkis arstide üleproduktioon: 1929. aastaks oli jõutud nii kaugele,
et iga 55 ruutkilomeetri peale oli üks arst, samal ajal tegutses meditsiini alal veel

hulgaliselt inimesi, kellel puudus selleks vajalik koolitus või litsents. Selleks, et olukorda kaardistada, viidi prof S. Talviku algatusel läbi küsitlus, milles koguti andmeid kohalike "ebaarstide tegevuse kohta". Tulemuseks oli, et Eestis tegutses 1929. aastal 338 isikut, kellel puudusid arsti volitused. Nii Kaarina Reinu kui ka Jaan Käsmeli ettekanne juhtisid tähelepanu sellele, et meditsiini ja rahvameditsiini tuleb käsitleda võrdlevalt, sest tegemist on paralleelselt arenenud nähtustega.

Seminaripäeva võttis kokku Mare Kõiva, kes tõdes, et viie aasta jooksul on Medica seminarides kuulnud väga palju erinevaid lugusid haigustest ja nende ravimisest. Nii korraldajate kui ka osalejate ühiseks sooviks on, et sellised rahvameditsiini, etnobaanikat, meditsiiniantropoloogiat ja meditsiiniajalugu käsitlevad koosviibimised jätkuksid ka edaspidi. Kõikide osalejate nimel suured tänud neile, kelle õlul oli seekordse seminari ettevalmistamine. Suur tänu ka kolleeg Ell Vahtramäele Eesti Põllumajandusmuuseumist, kes aitas rahvameditsiinihuvilistel taas kokku tulla ja pi-medal sügisõhtul kaunis mõisahäärberis päeva jooksul käsitletud teemasid arutada. Rahalise toetuse eest tänane Eesti Kultuurkapitali.

Piret Paal

Konverents uurija- ja uurimiseetikast

Konverents "Pärimuslik ajalugu ja eetika" toimus 2008. aasta 3. ja 4. detsembril Helsingis, selle korraldas Soome ülikoole ja teadusasutusi ühendav pärimusliku ajaloo uurijate võrgustik (Muistitietotutkijoiden verkosto: <http://www.finlit.fi/tutkimus/fohn/>).

Läänemaailma pärimusliku ajaloo uurijad on eetikaküsimuste üle diskuteerinud juba alates 1960. aastatest, mil anti välja esimesed käsiraamatud ja juhendid. Algselt hõlmasid eetikaküsimused peaaesjalikult suulise materjali kogumist, analüüsi ja säilitamist, kuid dokumenteerimis- ja avaldamistehnoloogia arengu ning pärimusliku ajaloo meetodi levimisega on eetilised normatiivid mitte ainult mitmekesistunud, vaid ka komplitseerunud, mis on toonud endaga kaasa vajaduse jätkuvalt arutleda eetikateemadel: analüüsida praktikast tulenevaid uusi kogemusi, vaadata üle seni tehtu ja vaidlustada olemasolevaid seisukohti.

2008. aasta detsembrikuu algul kogunesid Helsingis Soome pärimusliku ajaloo uurijate võrgustiku korraldatud teisele rahvusvahelisele sümposionile pärimusliku ajaloo uurijad Soomest, Inglismaalt, Rootsist, Venemaalt, Poolast, Tšehhist ja Eestist, et diskuteerida pärimusliku ajaloo mitmekesiste praktiliste probleemide üle eetilise perspektiivist. Peaesinejad olid Robert Perks Briti raamatukogust (Konfidentsiaalsus, kontroll, nõusolek ja koostöö: eetikaküsimused pärimuslikus ajaloos) ja Arja Kuula Tampere ülikoolist (Kvalitatiivne uurimine ja andmete arhiveerimine

eetika). 15 ettekannet oli jaotatud paralleelsessioonidesse, mis keskendusid intervjueeritava vaikimisoovi ja anonüümsuse teemadele, eetikaküsimuste ennetamisele ning kohaga seotud uurimise ja eetika seoste.

Pärimusliku ajaloo uurijad tegelevad erinevate seaduslike ja eetiliste küsimustega oma tegevuse kõikides etappides. Materjali kogumine peab toimuma seaduslikes piirides ning siin on hea teada, et eri maades reguleerivad seda erinevad seadused: näiteks kui Suurbritannias lähtutakse *copyright law*'st, mis käsitleb heli/salvestise ning kõne omandiõigusi ja avaldamisvõimalusi, siis Soomes (ja ka Eestis) lähtutakse isikuandmete kaitse printsiibist, mille rõhuasetused on mujal (vt Isikuandmete kaitse seadust <http://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12909389>, Autoriõiguse seadus kõnesolevale allikale ei laiene: <http://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12957346>). Kultuuridevaheliste projektidega tegev pärimusliku ajaloo uurija peab teadma, millised seadused kehtivad riigis, kus ta oma intervjuusid teeb, sest salvestuse sisuga seonduvat hakkavad reguleerima just kohalikud seadused. Kuigi pärimusliku ajaloo seaduslikku poolt puudutati konverentsil vaid riivamisi (Robert Perks, Arja Kuula), tuli siiski esile selle valdkonna komplitseeritus ja kontekstispetsiifilisus. Seaduslikkusest suurem roll pärimusliku ajaloo alases uurimistöös langeb eetikale, mis võib olenevalt probleemist olla vägagi situatiivne. Samas – ja see tuli ka konverentsil eredalt esile – on uurijaid vaevavad ja sealjuures uurimispraktikat kujundavad eetilised küsimused ka universaalsemad, hõlmates selliseid valdkondi nagu konfidentsiaalsus, privaatsus, väärikus ja usaldus.

Konverentsi ettekannetes tõusis silmatorkavalt esile küsimus informandi – uurin-
gupartneri – kaitsest: kuidas ennetada võimalikke riske ning kahjutekitamist intervjueeritavale ja tema lähedastele; kuidas kaitsta tema privaatsust ja inimväärikust; kuidas tagada intervjuuandmete edasine konfidentsiaalsus? Ettekannetes toodi selles seoses korduvalt esile vajadus tagada informandi anonüümsus uurija tekstis. Samas vaidlustati seda kui rutiinset meetodit, mis ei suuda alati täita oma tarvet. Esiteks pole anonüümsus ainult nime kustutamise probleem, vaid laieneb teatud tingimustel kogu teadusliku tekstualiseerimise protsessile: näiteks, kui palju/vähe peaksime väikese koha- või rühmauuringu raames tsiteerima intervjuupartnerite öeldut, et meie teaduslikud argumendid oleksid verifitseeritavad, kuid informantide konfidentsiaalsus samal ajal tagatud, nagu ka tema ja ta järglaste privaatsus? Teiseks rõhutati, et ei tohi alahinnata inimeste (teadlikku) tahet olla uuringus identifitseeritav, olla nähtav ja äratuntav ning vastutada oma seisukohtade eest. Kumatigi võib just siin uurija ise eelistada anonüümsust, hoolimata informandi soovist. Ka selline uurija otsustus on eetiline probleem. Sofi Strandén (Åbo Akadeemia) keskendus oma ettekandes uurija loodavale konstruktsioonile: jutustajad, kellele uurija oma tekstis sõna annab, on uurija seisukohalt vaid osaliselt “päris” inimesed, sest nad on pigem uurija konstruktsioon neist. Intervjueeritav tunneb vastutust oma sõnade eest, sest ta rääkis tõtt asjadest, nagu need temale teada olid. Uurija aga võib vastavalt oma küsimuseasetusele näha tekstis ka midagi muud, ridadevahelist, mida jutustaja ei teadvustanud ning nii on uurijal teksti loomisel viimane sõna ja “omandiõigus”. Uurija tõlgendust ei saa informant ette näha ega kontrollida, sellepärast võib teatud olukorras olla õige eelistada anonüümsust ka jutustaja tahte vastaselt.

Anonümiseerimise probleem tõstatus ka seoses materjali arhiveerimisega ning siin lähevad eri distsipliinide seisukohad lahku. Ajaloolased eelistavad tuleviku tar-

beks arhiveerida intervjuud ja teisedki pärimusliku ajaloo tekstid nii, et kõik biograafilised andmed säiliks võimalikult täielikult, sotsioloogid seevastu jätavad andmed tihti anonüümseks juba kogumise käigus. Arja Kuula ettekandest selgus, et sotsiaalteadlaste andmekogumite puhul tehakse iga kord eraldi otsus taustainfo täpsuse kohta, nt kas eemaldada otsesed isiku tuvastamist võimaldavad andmed, muuta isiku- või kohanimed, anda taustainfo ainult kategooriates vms. Soomes on selleks hästi välja töötatud andmekaitse süsteem. Muidugi on selline sisuliselt eranditel põhinev süsteem väga kallis ja ajamahukas. Arja Kuula oli ka kriitiline nende uurijate suhtes, kes arhiveerimist ei poolda põhjendusega, et see kahjustab uuringupartnerite heaolu. Muu hulgas näitavad paralleelsed uuringud, et inimesed ise ei ole enamasti nende antud intervjuude arhiveerimise vastu ning on valmis esinema oma nime all. Tahetakse olla teadusele abiks ja väärtustakse informatsiooni, mida antakse. Uurijatele avatust võetakse kui asjaga kaasas käivat enesestmõistetavust, intervjuud ei peeta privaateks. Seega tundub, et probleem peitub osaliselt uurijas endas: ka uurija avab end intervjuus mingil määral oma vestluspartnerile (see on tunnustatud ja praktiseeritav intervjuueerimismetoodika) ning teadmine, et intervjuud arhiveeritakse, võib uurijat tsenseerida juba materjali kogumise protsessis (vrd ERMi välitööpäevikute kirjutamise traditsioonist). Uurija pole ise huvitatud enda privaatsuse avaldamisest, lisaks pelgavad projektikeskses maailmas uurijad ehk teiste uurijate kriitikat, mis tõstatub materjali taaskasutamisel.

Peab nõustuma kõnelejatega (nt Jaana Kouri, Jekaterina Melnikova, Arja Kuula), kes rõhutasid eetilist tasandit seoses uuringupartneritega. Mitte ainult uurija ei tee eetilisi otsustusi, vaid ka informant, alustades kasvõi otsustusest, kas ja kui palju teavet ta uurijaga jagab ning mis on selle tagajärjed. Uurijale tuleb mõnikord meenutada, et ta ei läheks intervjuueerimisel üle piiri, kinnitades, et “kõik jääb meie vahele”, ohustades nii edasist uurimistööd ning tehes arhiveerimise kalliks ja ajakulukaks.

Intervjuusituatsioonis, kus uurija esmatahelepanu on usaldusliku suhte loomisel, võib intervjuuandmete saatuse üle läbirääkimine (mis kätkeb ka nõusolekuvormi allkirjastamist) tunduda uurimist takistava formaalsusena, kuid – ja seda rõhutati ka ettekannetes – tulevikku silmas pidades on intervjuupartneri kirjalik nõusolek oluline. Lõppude lõpuks sõltub sellest nii uurimisandmete tekstualiseerimine kui ka avaldamine, millest eriti viimane on eetiliselt väga keeruline juba avaldamistehnoloogiate mitmekesisusele ja kompleksuse tõttu. Kuidas on “informeeritud nõusolek” siin õieti võimalik, kas me (nii uurija kui uuritav) hoomame õieti internetikeskkonnas avaldamise eetilisi tagajärgi?

Uurija positsioonilt vaadatuna on kogu uurimisprotsess eetiliste valikute ja otsuste komplitseeritud jada. Eetilised dilemmad kerkivad paratamatult esile uurimisülesande püstituses (Pauliina Latvala), välitöödel suhetes intervjuupartneritega (Ulla-Maija Peltonen, Wiktorija Kudela, Gulsina Selyaninova, Leena Rossi), uurija enese- ja metodoloogilises refleksiivsuses (Marjatta Fyrstén, Eerika Koskinen-Koivisto, Sofi Strandén, Jaana Kouri), uurimiskontseptsioonide valikus (Simo Laakkonen), kirjutamise ja avaldamise protsessis ning suhtlemises avalikkusega (Åsa Ljungström, Jaana Kouri, Ulla-Maija Peltonen). Eetika teema on keeruline ning juhtub, et uurija jääb oma kahtlustega üksi, vaagides vastutust kaitsta oma uuringupartnereid ja vastutust avaldada uurimistulemusi. Kõiki eetilisi probleeme ei saa reguleerida normatiivselt, kuigi keerulistes olukordades võib tunduda, et see oleks abiks ja et regulat-

sioone napib. Võib tekkida olukord, kus igal maal või distsipliinil on omad eetikareeglid, see aga viiks absurdini. Et uurimisprotsessi igal etapil ja aspektil on oma eetiline perspektiiv, muutub tähtsaks uurija üldine eetiline hoiak (Ulla-Maija Peltonen) ja tahe olla väljas õige asja eest. Uurija eetilise enesetunnetuse seisukohalt osutus konverents viljakaks selleski mõttes, et arutledes sama tööpraktika ja samade küsimuste üle kinnistus ka enda teadvuses paremini see, millest on lähtutud oma valikutes ja otsingutes.

Tiiu Jaago
Ene Kõresaar

NEWS IN BRIEF

“Traditions and Innovations in Contemporary Society 2”: The Joint Seminar of Estonian and Lithuanian Folklorists

On 29 September 2008, the second joint seminar of Estonian and Lithuanian folklorists “Traditions and Innovations in Contemporary Society” was held in the Estonian Literary Museum, Tartu.

The seminar was organized by the Department of Folkloristics at the Estonian Literary Museum. The seminar website is available at <http://www.folklore.ee/rl/fo/konve/2008/eelt/>. Overview of the seminar by Piret Voolaid (Estonian Literary Museum).

Medica 2008: Narratives about Illnesses and Their Treatment

The fifth international seminar on ethnomedicine was held on 21 October 2008 in the Estonian Agricultural Museum, Ülenurme. Overview of the seminar by Piret Paal. The English version of the overview is available in Vol. 41 of *Folklore: Electronic Journal of Folklore* at <http://www.folklore.ee/folklore/vol41/news.pdf>

Conference about Research(er) Ethics

On 3–4 December 2008, the Finnish Oral History Network, which joins universities and research institutes in Finland (website available at <http://www.finlit.fi/tutkimus/fohn/>), organized the conference “Oral History and Ethics” in Helsinki, Finland. Overview of the conference by Tiiu Jaago and Ene Kõresaar (University of Tartu).